

Історична монографія. – Торонто, 1999. – С. 43.

5. Грушевський М. Історія України-Руси. – К.: Наукова думка, 1995. – Т. VI. – С. 13-14.

6. Грушевський М. Історія України-Руси. – К.: Наукова думка, 1994. –Т. V. – С. 302.

7. Там само. – С. 230.

8. Луцьку 900 років (1035-1985). – К., 1985. – С. 30.

9. Марочкін В.П. Вказана праця. – С. 45, 46.

10. Там само. – С. 48.

11. Описание замков Владимирского, Луцкого и Кременецкого 1545 г. // Памятники, изданные временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при Киевском военном. Подольском и Волынском генерал-губернаторе. – Т. IV. – Отдел второй. – К.: В университетской типографии, 1859. – С. 65.

12. Сас П. Феодальные города Украины в конце XV – 60-х гг. XVI в. – К., 1989. – С. 179.

13. Там само. – С. 58.

14. Актова книга // ЦДІА України у м. Києві, ф. 25 Луцкий гродский суд (1558 – 1790 pp.), оп. 1, спр. 15, арк. 367 зв.

15. Там само спр. 534, арк. 270.

16. Там само спр. 170, арк. 362.

17. Там само спр. 17, арк. 636-638.

18. Там само спр. 8, арк. 24.

Тамара САДОВНИК (Луцьк)

ЖОРАВНИЦЬКІ — ПРЕДСТАВНИКИ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЕЛІТИ ЛУЦЬКА

Історія Луцька, зокрема середньовічна, має не багато недосліджених сторінок — події, долі, люди... Сюди відносяться і питання формування луцької еліти, яка займала не тільки провідне місце в тогочасному суспільно-політичному житті міста, але й сприяла його духовному і культурному розвитку. Гідне місце серед луцької еліти XVI ст. займала сім'я Жоравницьких (в деяких джерелах — Журавницькі). Будучи відносно небагатими шляхтичами (за виключенням Олександра) свій вклад в розвиток міста вони вносили своєю освіченістю, повагою до простого люду, розбудовою тогочасних міських адміністративних інституцій.

У різних джерелах Жоравницькі згадуються досить часто, хоча відомостей про них черпаємо небагато. Так, перепис русько-литовського війська 1528 року і ревізія волинських замків 1545 року вказують на належність роду Жоравницьких до незаможних — збройних вершників вони виставляли п'ятьох¹. За даними подимного тарифу цей рід відносили до дрібної шляхти з володінням в 77 димів². Цінними джерелами по вивченню історії цього роду є гродські книги Луцька (ЦДІА України, фонди 24, 25).

Як і у наші часи, в XVI ст. багатство, майнова ознака не були критерієм соціальної значимості. Не менш важливими були освіченість, поцінування мистецьких цінностей, що і висувало членів родини Жоравницьких, хоч і збіднілих шляхтичів, на почесне місце в суспільстві.

Старійшина родини, батько Марко Васильович, у порівнянні з сучасниками був освіченою людиною, збирав рукописні та друковані книжки. Так, у Волинському краєзнавчому музеї зберігається рукописне Євангеліє, переписане в 1601 році дяконом Андрієм Іяковичем із Старого Самбору на замовлення Марка Жоравницького з покрайнім записом³. 10 січня 1561 року Марко Жоравницький був нареченим луцьким і острозьким владикою, де і пробув ним 8 років.

Марко Жоравницький мав п'ятеро дітей — четверо синів і одну дочку. Двоє з них — старший Олександр і третій Іван були активними учасниками суспільно-політичного життя Луцька XVI ст. (мова про них йтиме нижче). Другий син Марка — Михайло — вчився у Краківському університеті, в 1561 році служив секретарем посольства у Варшаві. Тут він пошлюбився з сестрою польського вельможі Станіслава Жолкевського.

Про наймолодших дітей Марка — сина Василя та дочку Варвару маємо зовсім мало відомостей, хоч їх імена досить часто зустрічаються в документах другої половини XVI століття.

Старший син Олександр Маркович — типовий представник середньовічного чиновника XVI ст. В Луцьку він займав одні з найвпливовіших посад у міській адміністрації — городничий (1550), ключник (1561) і, нарешті, міський староста (1575). Як урядник, посадовець, він відзначався високою старанністю і виконавчою дисципліною. Саме завдяки цим якостям йому доручали найважливіші державні роботи. Так, в 1570 році Олександр Жоравницький зробив «Загальний реєстр зібраних поборів землі Волинської з повітів Луцького, Володимирського і Кременецького. Через пана Олександра Жоравницького, ключника і городничого луцького... ктори почали брати в року панському 1570 дня феврала 3». (Переклад Яблоновського). Збереглося кілька документів, де згадується Олександр Маркович.

Так в документі, писаному у Вільно 18 липня 1560 року, волинський воевода Микола Радзівіл доручає розглянути питання про земельну межу між Михайлом Свинюським і заступаючим маршалком Олександром Жоравницьким (тут бачимо ще одну посаду Олександра)⁴.

Більш красномовний документ, писаний в Луцьку 1578 року, 29 грудня. В ньому королівський секретар Василь Борзобагатий Красенський (Красненський) продав луцькому старості, ключнику і городничому Олександру Жоравницькому вийтвіство в місті Луцьку за 12 000 кіп грошей литовських⁵.

Як вийт Луцька, Олександр Жоравницький мав великі статки, йому належало кілька сіл. Про успішну господарку свідчить документ «Таблиця вивозу збіжжя, попелу і дерев'яних товарів з Волині і Наддніпрянщини до Гданська в 1544-1576 роках», де серед великих експортерів бачимо Олександра Жоравницького — «вид товару — озима пшениця, кількість

— 130 л., рік — 1568»⁶. Окрім вище названого товару, пан Жоравницький відправив до Гданська дерево, худобу, мед, віск і мав з цього великі прибутки.

Одружений був на Ганні з роду Борзобогатих-Красненських, а за кращого друга мав Василя Петровича Загоровського – каштеляна брацлавського, відомого волинського шляхтича, людину освічену.

Третім сином Марка Васильовича був Іван, відомостей про якого є досить, однак не всі вони точно датовані. Достеменно відомо лише одне, що з усіх Маркових синів він був найбільш відомий на теренах України, як автор одного з перших сатиричних віршів.

Народився Іван приблизно в 1525-1530 роках у с.Журавники (сучасний Горохівський район), де батько, Марко Васильович, мав невеликий маєток. Письма майбутній поет навчався спочатку у батька, а потім у сільського священника Марка Берестяного. Подальшу освіту частково здобував у Жидичинському монастирі: недовчившись, був прилаштований писарем у Луцьку.

В тридцятилітньому віці Іван поїхав до Вільна, де познайомився, а незабаром і одружився з шляхтянкою Оленою Корптоїв, жінкою розумною і освіченою. Незабаром вони приїхали жити до Луцька. В Луцьку, в 1575 році ними був написаний один з перших в Україні сатиричний вірш-пасквіль «Хто йдеш мимо. стань на годину...», який брат Олександр і його дружина, Ганна, жінка зарозуміла і гонорова, визнали як сатиру на себе. «Цидулки» з переписаним віршем слуги Івана розвісили по всьому місту, яке вирувало від гострих і дошкульних слів. І луцький владика Іван Борзобогатий, батько Ганни, і ключник брат Олександр, і пані ключникові були висміяні дотепно і дошкульно.

Що являв собою Луцьк в цей період — 80-і роки XVI століття?

У місті проживало кілька тисяч чоловік, воно відносилось до середніх великокнязівських міст — від 200 до 700 будинків. В кам'яницях навколо замку жили феодала (їх нараховувалось близько 40), очевидно, тут були будинки і членів сім'ї Жоравницьких. Значний прошарок населення становили ремісники — їх було близько 225, які платили численні податки. Так, кравці, кушнірі, шевці платили ключникові по 10 коп грошей кожен, торговці — 30 грошей з комори. У місті збереглися сеймики шляхти, які посилали своїх делегатів на сейм у Вільно, а пізніше до Варшави.

В 1570 році у Речі Посполитій було видано закон «Libellum famouses», згідно якого за пасквіль винуватця можна було засудити навіть до смертної кари. Інцидент з віршем потягнув за собою збройну сутичку за володіння родинним маєтком у селі Журавники між братами Олександром і Іваном, що остаточно привело до суду в Луцьку. В атмосфері середньовічного міста відбувся суд над поетом і його дружиною, суд над сатиричним віршем. Івана Жоравницького оголосили «виволанцем», тобто позбавили всіх громадянських прав і маєтностей. Через деякий час за напад на королівського секретаря Василя Борзобогатого 31 березня 1598 року Івана Жоравницького було страчено у Варшаві. Напередодні він продиктував Івану Лесочинському тестамент (заповіт), який був внесений в гродські книги м.Луцька і є цінним джерелом XVI ст. Він не тільки розповідає про життя родини поета XVI ст., але й про побутові і суспільні відносини української шляхти в міжунійний період. Поховала Олена Коптівна Івана Жоравницького в селі Теслугів (сучасна Рівненщина). Опіку над сім'єю згідно заповіту взяв князь Костянтин Острозький.

Крім знаменитого сатиричного пасквіля «Хто йдеш мимо...» вони написали ще цілу низку віршів українською мовою, зокрема «Ой мені жаль не помалу», «Постій, прошу голубонько», «Волиночка», «Петрусь» та інші. Саме ці вірші, на думку деяких дослідників (К.Квітка, О.Курбас, І.Нудьга) започатковують світськість і сатиру в українській поезії XVI ст.

Життя Марка Васильовича Жоравницького, його дітей, зокрема, поета Івана і його дружини Олени Федорівни, є прикладом жертвності, служіння українському народу, його мові, культурі. Звичайно, їм, як і іншим людям, були не байдужі побутові і матеріальні проблеми, але духовне завжди перемагало. В контексті пошанування наших земляків варто було б одну з вулиць старого Луцька назвати ім'ям Жоравницьких.

1. Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV ст. до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). — К., 1993. — С. 186.

2. Баранович О. Залюднення України перед Хмельниччиною. Волинське воєводство. — К., 1931. — С. 146.

3. Волинський краєзнавчий музей. Інв. № КДФ-2.

4. Каталог колекції документи Київської археографічної комісії 1869-1899. — К., 1971. — С. 42.

5. Там само. — С. 64.

6. Торгівля на Україні XIV — середини XVII століття. Волинь і Наддніпрянина. — Київ, Наукова думка, 1990. — С. 162.